

A hungarológia hírei

Nekrológok

Ligeti Lajos
(1902–1987)

Súlyos veszteség érte hungarológiai kutatásunkat Ligeti Lajos akadémikus halálával, aki hosszas betegeskedés után 1987. május 24-én távozott el közülünk. Halála pótolhatatlan hiányt jelent a magyar és a nemzetközi orientaliztika, különösen a mongol, mandzsu, török és tibeti filológia, valamint a magyar őstörténeti kutatás számára.

A sokoldalú tehetséggel és vasszorgalommal megáldott fiatal tudósjelölt a tudományos pályára való alkalmasságát már Eötvös Kollégium-i tanulmányai idején (1921–1925) bebizonyította. Széleskörű tájékozottságát és határozott hivatástudatát látva professzora, Németh Gyula, a kiváló turkológus párizsi ösztöndíjra terjesztette fel. Ligeti Lajos így hamarosan Paul Pelliot és más világhírű orientalisták tanítványaként kezdte meg munkáját a Sorbonne-on. Először elkészítette tanulmányainak pontos tervét, amelyet azután minden részletében szívíós munkával teljesített. Ez a céltudatoság és pontosság munkája végrehajtásában egész élete folyamán jellemző maradt reá.

1927-ben befejeződött posztgraduális képzése, majd 1928 és 1931 között tette első kutatóútját, amelynek során Belső-Mongóliában és Észak-Mandzsúriában gyűjtött értékes nyelvészeti anyagot. 1936-ban és 1937-ben Afganisztánban volt újabb kutatóúton. Célja mongol és török nyelvek anyagának összegyűjtése és vizsgálata volt. 1940-ben jutott el Japánba, ahol viszonylag rövid idő alatt szintén fontos eredményeket sikerült elérnie. Közben kitört a második világháború, ami előbb nagyon megnehezítette, majd hosszú időre teljesen lehetetlenné tette a további keleti kutatóutakat. Ekkorra azonban Ligeti Lajos már jelentős feljegyzésekkel rendelkezett különböző török és mongol nyelvek és nyelvjárások szókincsének anyagából.

E hosszú, megszakításokkal több mint egy évtizedes anyaggyűjtő munka során Ligeti Lajos megtalálta a módot arra, hogy terjedelmes monográfiák és értékes tanulmányok egész sorát tegye közzé. Keleti útjairól tudományos érdekű beszámolókat írt, emellett közzétett magas színvonalú népszerűsítő munkákat is. Ugyanakkor egyre növekedett a jövevényszavak kérdéskörével foglalkozó tanulmányainak száma is.

Kutatóútjairól Ligeti Lajos értékes kéziratgyűjteményt hozott magával, amelyből egyes kéziratokat már ő maga is közzétett nyomtatásban. A gyűjtemény további kéziratok kiadásának fontos és nehéz munkáját tanítványai bizonyára még sokáig fogják folytatni. A kiváló orientaliztikai munkák jutalmazására Ligeti Lajos nagyobb összegű alapítványt – Körösi Csoma-díj – létesített, amelynek kamataiból már eddig is több kutató részesült.

Ligeti Lajos tudományos munkásságának profilja már az első munkákból is világosan kitetszik, hiszen művei világosan bizonyítják, hogy érdeklődésének középpontjában az altaji nyelvek, valamint a tibeti és kínai nyelvészeti problémák mellett végső fokon mindig a magyar őstörténet nyelvészeti problémái, elsősorban a magyar nyelv

török jövevénytavainak kérdései álltak. Ezt a témát Budenz József alapvető felismerései nyomán először Gombocz Zoltán dolgozta ki a híres *Die bulgarisch-türkischen lehnwörter in der ungarischen sprache* (!) című művében (1912). Ligeti Lajos a témakörrel tovább foglalkozva a cikkek hosszú sorát tette közzé, amelyek 1977-ben és 1979-ben két kötetben összegyűjtve újra megjelentek. Az anyag végső megformálására azonban csak Ligeti Lajos utolsó nagy művében (*A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád korban.* 1986.) került sor.

Ligeti Lajos kiemelkedő munkásságára Németh Gyula hívta fel az Akadémia figyelmét, amely már 1936-ban tagjai közé választotta. 1957-ben az Akadémia ügyvezető elnöke lett, 1950 és 1970 között az Akadémia alelnökéként működött, halálakor pedig annak egyik legrégebb tagja volt. Mint akadémikus megfontoltan és az időpontokat jól megválasztva fejlesztette nemcsak saját szorosabb értelemben vett szakjait, hanem az egész magyar orientalisztikát is. Ő hozta létre a magyar orientalisztika központi szervét, az Orientalisztikai Bizottságot, ő újította fel a magyar orientalisztikának a nemzetközi szakkörökben is világszerte ismert folyóiratát „Acta Orientalia Hungarica” címen, amely most 40. kötetéhez érkezett. Folytatta a Bibliotheca Orientalia Hungarica köteteinek kiadását. Megalapította és kiadta a Kőrösi Csoma Kiskönyvtárat, és gondoskodott arról is, hogy a szimpóziumok anyaga esetenként szép kiállítású, terjedelmes kötetekben lásson napvilágot. A Kőrösi Csoma Társaság életében az ő vezetésével indultak meg újra a rendszeres felolvasó ülések, tudományosan népszerű rendezvények, konferenciák és szimpóziumok. Ami az orientalisztikai szakok oktatását illeti, nem kétes, hogy Ligeti Lajos orientalisztikánk hosszú történetének is a legkiválóbb professzorai közé tartozott. Szervezett és céltudatos oktatói munkájának eredményeként régi tanszékek modernizálására, valamint új tanszékek felállítására is sor került. Bár 1940-ben a Belső-Ázsia és a Kelet-Ázsia története szakokra kapott egyetemi rendes tanári kinevezést, a kínai nyelvet és filológiát helyettesként tovább is előadta, majd Pröhle Vilmos tanszékének leválasztása után, 1963-ban sor kerülhetett a Kínai Tanszék újjáalapítására. Ugyancsak Ligeti Lajos kezdeményezésére létesült a szegedi egyetem altajisztikai tanszéke is.

Ligeti Lajos különösen 1942-ben került közel fontos témájához, a magyar nyelv török jövevénytavainak kérdéséhez, amikor őt nevezték ki az egyetem bölcsészeti karán létesített Magyarságtudományi Intézet ügyvezető elnökének (1942–1948). Az intézet egyik legfontosabb kiadványa, *A magyarság őstörténete* 1943-ban az ő szerkesztésében jelent meg. A jórészt fiatal tudósokból álló szerzőgárda tanulmányai-ban igyekezett kritikus hangot megütetni még Németh Gyulának *A honfoglaló magyarság kialakulása* című, 1930-ban megjelent korszakalkotó munkájával szemben is. E mű hatása átsugárzott még az 1945 utáni magyar őstörténeti irodalomra is, főleg a nyelvészeti és filológiai kérdésekben.

Ligeti Lajos utolsó, nagyterjedelmű művét *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád korban* a magyar őstörténettudomány egyik legkiemelkedőbb munkájának szokás tartani, annak ellenére, hogy még két év sem telt el megjelenése óta. Ezen az sem változtat, hogy a mű sok meglepő, új vonást is tartalmaz. Ligeti Lajos ugyanis ebben a munkájában sok olyan korábbi nézetét változtatta meg, melyekhez egész pályafutása során következetesen ragaszkodott. De nem kétséges,

hogy Ligeti Lajos utolsó műve a magyar őstörténeti kutatás értékes segédeszköze maradjon.

Czeglédy Károly

Barta János
(1901–1988)

Nehéz örök nyugalomban elképzelni őt. Gondolatokat, felismeréseket, koncepciókat pazarló bőségben lávázó fényes szellemét mindvégig hatalmas intellektuális éhség, tudásszomj ragyogtatta. Gazdagsága, mélysége, szellemének elevensége szinte fárasztó volt, pedig vigyázott arra, hogy érthetően, szabatosan fejesse ki a bonyolult, elvont gondolatokat is. Halála előtt két nappal még újabb tanulmányt kezdett diktálni legkedvesebb költőjéről, a vele karakterben is oly rokon Arany Jánosról...

Mélyből küzdötte föl magát a csúcsra. A szentesi tanyai fiú emelkedett szak tudományát megújító, nagy hatású irodalomtudóssá. Végül, élete alkonyán a Magyar Tudományos Akadémiának is rendes tagja lett, de ennél sokkal fontosabbnak tudta azt, hogy határozott körvonalú esztétikát és irodalomszemléletet teremtett.

Az Eötvös Kollégium magyar–német szakos hallgatója elmélyült irodalomismeretével, egyéni látásmódjával érdemelte ki Horváth János elismerését. Első irodalomtörténeti tanulmányát is ő közölte 1925-ben a Napkeletben. De midőn megbecsüléssel szólt az új nézőpontú *Bánk bán*-elemzésről, azt is előre megjósolta, hogy tanítványának nem lesz könnyű útja, mert Magyarországon az új eszméket többnyire golyózáporral fogadják. Az irodalomtól azonban előbb a filozófia, majd a pszichológia vonta el Barta Jánost. Berlinben a századelő értékfilozófiáit tanulmányozta, majd Bergson, később az egzisztencializmus vonzotta. Heidegger főművéről ő írta magyarul az első bírálatot. A filozófusoktól kapta azt a meggyőződést, hogy az életet és a művészetet értékek differenciálása, a személyiség bensőjében kialakított értéktudat nélkül igazán megérteni és megítélni nem lehet. A pszichológia, közelebbről a karakterológia nyomán alakult ki az az eszméje, hogy a személyiségnek, s így az általa teremtett műalkotásnak is van valamiféle belső rendezőelve, világnézeti magja, olyan fókusz, melyben összefutnak meghatározó vonásai, találkoznak erővonalai.

Mű, érték, személyiség így találhatnak egymásra Barta János irodalomszemléletében. A kezdetben szertelennek látszó tájékozódás eredménye sokoldalúan megalapozott egyéni karakterű irodalomszemlélet kialakítása lett, melyben az esztétikum és az emberi jelentőség szétválaszthatatlanul összekapcsolódik. Barta János tanulmányai azt az egységes rendezőelvet keresik a műalkotásban s az írói életműben egyaránt, mely a világnézetből, morális és esztétikai elvrendszerből teremődik meg. Így alkotott emberérdekű – jelentős emberi tartalmakat a művészi szférában megérteni és megértetni képes –, „élményi esztétikát”. Hangsúlyozta, hogy mivel a műalkotás a személyiség megnyilatkozásának különleges produktuma, tudományosan megközelíteni csak a megértés felől kiindulva lehet. Magából a műből kell kiolvasni a koncepciót. Az irodalomértés ezért a gondolkodás, beleértés és nyelvi megragadás művésze. Az irodalomtudománynak a tudomány és művészet lehetőségeit kell együtt kamatoztatnia. A műből kiolvasott koncepciónak magából a műből részletekbe me-